

EYTYXIA ΠΟΥΛΑΚΗ-ΠΑΝΤΕΡΜΑΛΗ – ΑΡΗΣ ΜΠΑΧΛΑΣ

ΛΕΙΒΗΘΡΑ 2003-2004

Τα Λείβηθρα εκτείνονται 5 χλμ. περίπου ΝΔ του Βάλτου, μπροστά στη μεγάλη πτυχή που χωρίζει τον Άνω από τον Κάτω Όλυμπο (Σχ. 1, χάρτης, Εικ. 1). Αρχαιότερες ενδείξεις ζωής στην ακρόπολη είναι του 8ου αι. π.Χ., αλλά τα γύρω νεκροταφεία ανάγονται τουλάχιστον ως τη μυκηναϊκή εποχή. Η ανασκαφή των Λειβήθρων έμενε πάντα σε αναμονή, επειδή πρώτη προτεραιότητα ήταν η σωτηρία της ακρόπολης. Ο κίνδυνος προέκυπτε από τρεις χειμάρρους που δημιουργούν το πιο επικίνδυνο από τα ρέματα του Ολύμπου, τη Ζηλιάνα, αρχαίο Συν, καθώς συμβάλλουν σε κοινή κοίτη ακριβώς μπροστά στην ακρόπολη.

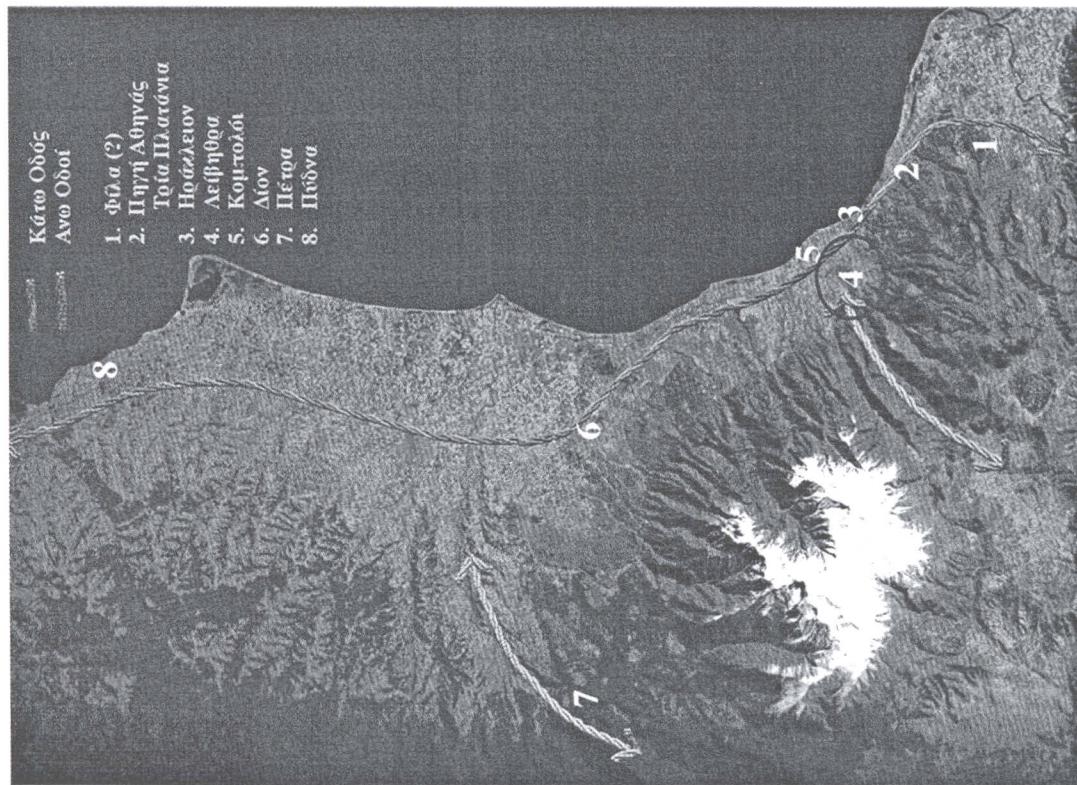
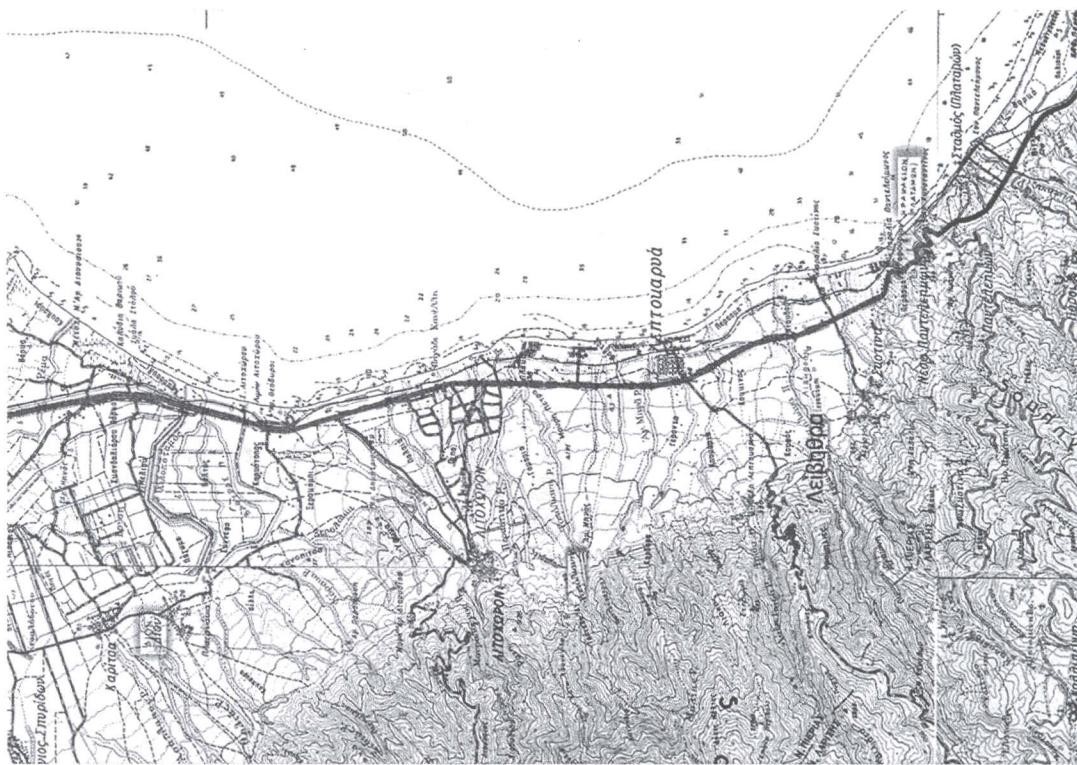
Η αντιστήριξη των πρανών και η αναζήτηση χρηματοδότησης ήταν μία πολύχρονη και τραυματική εμπειρία που θεραπεύτηκε σε μεγάλο βαθμό χάρη σε μια μικρή σχετικά χρηματοδότηση από τα ΠΕΠ Κεντρικής Μακεδονίας. Έτσι, το 2003 και το 2004 ολοκληρώθηκε η προστασία των νότιων πρανών από τον Καβουρόλακκα, τον χείμαρρο της νότιας πλευράς (Εικ. 2).

Ευχαριστώ θερμά τον συνάδελφο αρχιτέκτονα Γ. Γιαννάκη, που συμμετείχε στην αγωνία και ανέλαβε με θέρμη το έργο. Η αντιστήριξη, για την οποία θα σας μιλήσει ειδικότερα ο ίδιος, έγινε με συρμάτινα καλάθια γεμισμένα με αργόλιθους, που τοποθετήθηκαν κλιμακωτά από την κοίτη έως και ένα μεγάλο ύψος επάνω στα καταρρέοντα πρανή. Στη συνέχεια, συνεχίστηκε με πασσαλόπηκτα άνδηρα, όπως παλιότερα στα βόρεια και ανατολικά πρανή. Κατά τη διάρκεια του τεχνικού έργου εντοπίστηκαν δύο λάκκοι, αποθέτες απορριμμάτων (Σχ. 2, Εικ. 3).

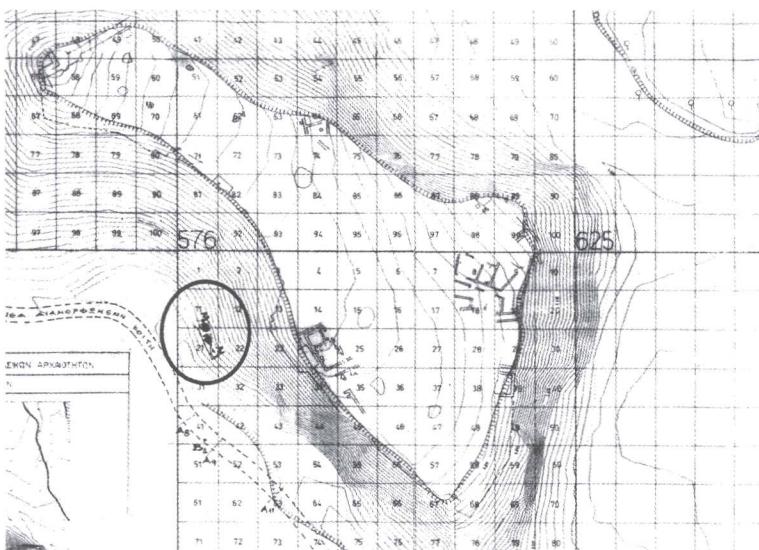
Έγινε πρώτη φορά σαφές ότι τόσο στα νότια πρανή της ακρόπολης, όσο και στην απέναντι ακριβώς όχθη εκτείνεται ικανός αριθμός τέτοιων λάκκων, που σε μεγάλο βαθμό καταστράφηκαν από τον χείμαρρο. Οι δύο που ερευνήθηκαν περιείχαν μεγάλη ποσότητα κεραμικής, οστά, όστρεα και μικροαντικείμενα. Το υλικό είναι πολύ μεγάλο και δε μελετήθηκε, η σημερινή λοιπόν παρουσίαση είναι ενδεικτική.

Αν εξαιρεθούν λίγα παραδείγματα των ελληνιστικών χρόνων από την κατάρρευση των πρανών, όπως ένα θραύσμα ομηρικού σκύφου με την υπογραφή ΤΗΛΕΜΑ(ΧΟΣ), η υπόλοιπη κεραμική, με πληθώρα τύπων και ποικίλη γεωγραφική προέλευση έδωσε το χρονολογικό στίγμα της εποχής: είναι η αρχαϊκή (6ος αι. π.Χ.).

Υπάρχει όμως και μια ομάδα γραπτής κεραμικής (Εικ. 4A), ίσως τοπικής και των περιχώρων, που δεν ταυτίζεται με γνωστά εργαστήρια. Πρόκειται για κοτύλες, βαθιά πινάκια και σκύφους. Ο πηλός είναι γκρίζος με αρκετή μαρμαρυγία και κακοτεχνίες στο ψήσιμο. Η διακόσμηση των κοτυλών γίνεται με ακτινωτά κοσμήματα πάνω από τη βάση, ολόβαφη ζώνη που καλύπτει σχεδόν ολόκληρο το σώμα και με στενή ζώνη

Σχ. 1. Δορυφορική λήψη και χάρτης της Περιασ.

Τοπογραφικό διάγραμμα της ακρόπολης των Λειβήθρων

Σχ. 2. Τοπογραφικό διάγραμμα της ακρόπολης των Λειβήθρων.

στο χείλος, με πουλιά σε φωτεινό βάθος. Γεωγραφικά, τα πλησιέστερα κεραμικά εργαστήρια είναι του 5ου αιώνα στην Κρανιά του Ηρακλείου, αλλά το υλικό δεν ερευνήθηκε για τυχόν σχέσεις. Υπάρχει και μία ομάδα μεγάλων γραπτών αγγείων (αμφορείς, κρατήρες και λεκάνες) από ερυθρό πηλό, καθαρό και με καλό ψήσιμο. Τη διακόσμηση αποτελούν ελεύθερα σχηματοποιημένα φυτικά κοσμήματα με ερυθρές πινελιές, που παραπέμπουν στα προπερσικά στρώματα της Ολύνθου¹.

Το μεγαλύτερο ποσοστό της τοπικής αβαφούς κεραμικής είναι αμφορείς, χυτροειδή, οινοχόες, αρυτήρες και λεκάνες. Πρόκειται για καλής ποιότητας κεραμική με καλό ψήσιμο (Εικ. 4B).

Η στιλβωμένη κεραμική (γκρίζα, μαύρη και κόκκινη) έχει παρόμοιο σχηματολόγιο, όπως η αβαφής². Κατά κανόνα, η διακόσμηση γίνεται με πυκνές παράλληλες στιλβώσεις, όπως η προϊστορική κεραμική, αλλά και η αντίστοιχη κεραμική του 5ου αιώνα από τη γειτονική Κρανιά (Εικ. 5A). Υπάρχει επίσης και διακόσμηση με χάραξη, μερικές φορές κυματοειδή και εντελώς όμοια με την κεραμική του τέλους του 8ου αιώνα που αποκαλύφτηκε επίσης στην Κρανιά (Εικ. 5B).

Η κορινθιακή κεραμική³ ακολουθεί ποσοτικά την αττική. Συχνότερα σχήματα εί-

1. Για τον τύπο της κεραμικής αυτής βλ. D. Robinson, Olynthus, part XIII, Vases found in 1934 and 1938 (1950) 45-69, πίν. 8, 9 (propersian pottery)· του ιδίου, Olynthus, part V, Mosaics, Vases and Lamps of Olynthus found in 1928 and 1931 (1933) 45-69, πίν. 22 και 31.

2. Για παρόμοια κεραμική βλ. Σίνδος. Κατάλογος της έκθεσης (1985) 225-227, αρ. 361, με ανάλογη βιβλιογραφία.

3. Για κορινθιακή κεραμική βλ. Corinth, vol. VII, part V, M. K. Risser, Corinthian conventionalizing pottery (2001) με βιβλιογραφία και Corinth, vol. VII, part II, D. Amyx and P. Lawrence, Archaic Corinthian pottery and the Anaploga well (1975).

ναι οι κοτύλες⁴, κιονωτοί κρατήρες και οινοχόες, χωρίς να λείπουν τα εξάλειπτρα και οι σφαιρικοί αρύβαλλοι (Εικ. 6Α). Ενδιαφέρον παρουσιάζει ένα όστρακο κρατήρα με παράσταση κωμαστών⁵ (Εικ. 6Β).

Από την πολυάριθμη αττική κεραμική⁶, ξεχωρίζουν θραύσμα ταινιωτής μικρογραφικής κύλικας με ιππέα⁷ (Εικ. 7Α), μελανόμορφης κύλικας με γυναικεία ποδαράκια (Εικ. 7Β), μελανόμορφης κύλικας με ιππέα (Εικ. 7Γ), ένα άλλο με δύο ανδρικές μορφές (Εικ. 7Δ), μικρογραφικής ταινιωτής κύλικας με αντωπά πτηνά, (Εικ. 7Ε) μελανόμορφης κύλικας με αντωπές σφίγγες (Εικ. 7ΣΤ), μελανόμορφης κύλικας με σφίγγες (Εικ. 7Ζ) και ταινιωτής κύλικας με πάνθηρα (Εικ. 7Η), μελανόμορφου αμφορέα με ενιαίο περίγραμμα με μορφές σε πομπή (Εικ. 7Θ) και κλειστού μελανόμορφου αγγείου με γυναικεία μορφή (Εικ. 7Ι) κλειστού αγγείου με μελανόμορφη παράσταση Ερμή (Εικ. 7ΙΑ) και μελανόμορφου κιονωτού κρατήρα με δύο πολεμιστές σε μάχη (Εικ. 7ΙΒ) και πολλά ακόμη.

Σπανιότερη τέλος, αλλά αρκετή, είναι η χιακή κεραμική, γνωστή και ως ναυκρατική, μία κεραμική με πολύ ευρεία διάδοση, αλλά μικρή σχετικά παραγωγή (Εικ. 8). Κυρίαρχο χαρακτηριστικό της είναι ότι καλύπτεται με παχύρρευστο διάλυμα λευκού πηλού που σχεδόν υαλοποιείται στο ψήσμα και δημιουργεί στο εξωτερικό των αγγείων ένα λαμπρό λευκό φόντο που προβάλλει τα θέματα.

Το εσωτερικό των ανοιχτών αγγείων αποτελεί το αφανές λείο υπόστρωμα κάτω από το μαύρο γάνωμα, που καλύπτει ολόκληρη την εσωτερική επιφάνεια και διακοσμείται με επίθετα χρώματα. Σε αντίθεση μάλιστα με το ρεύμα της εποχής που ήθελε τη χάραξη κύριο χαρακτήρα της διακόσμησης, τα ναυκρατικά αγγεία επιμένουν στο περίγραμμα που αποδίδεται είτε με το βερνίκι της διακόσμησης και την εξαίρεση του λευκού φόντου, είτε με τα επίθετα χρώματα.

Η χιακή κεραμική⁸, που συνεχώς και πληθαίνει στην Κεντρική Μακεδονία, φαίνεται να εισάγεται στην περιοχή του Ολύμπου ήδη από τα τέλη του 8ου αιώνα, όπως προκύπτει από τα όστρακα που βρέθηκαν στο χρονολογημένο στρώμα της Κρανιάς του γειτονικού Ηρακλείου, που όμως δυστυχώς δεν απέδωσαν σχήματα.

Η ποικίλη προέλευση των ευρημάτων στην περιοχή του Ολύμπου, ήδη από τα τέλη του 8ου αιώνα τουλάχιστον, ίσως έχει σχέση με ένα προϊόν ιδιαίτερα σημαντικό και απαραίτητο για τους δραστήριους στόλους του Αιγαίου διαχρονικά, δηλαδή την ξυλεία.

Κατερίνη,
ΚΖ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων

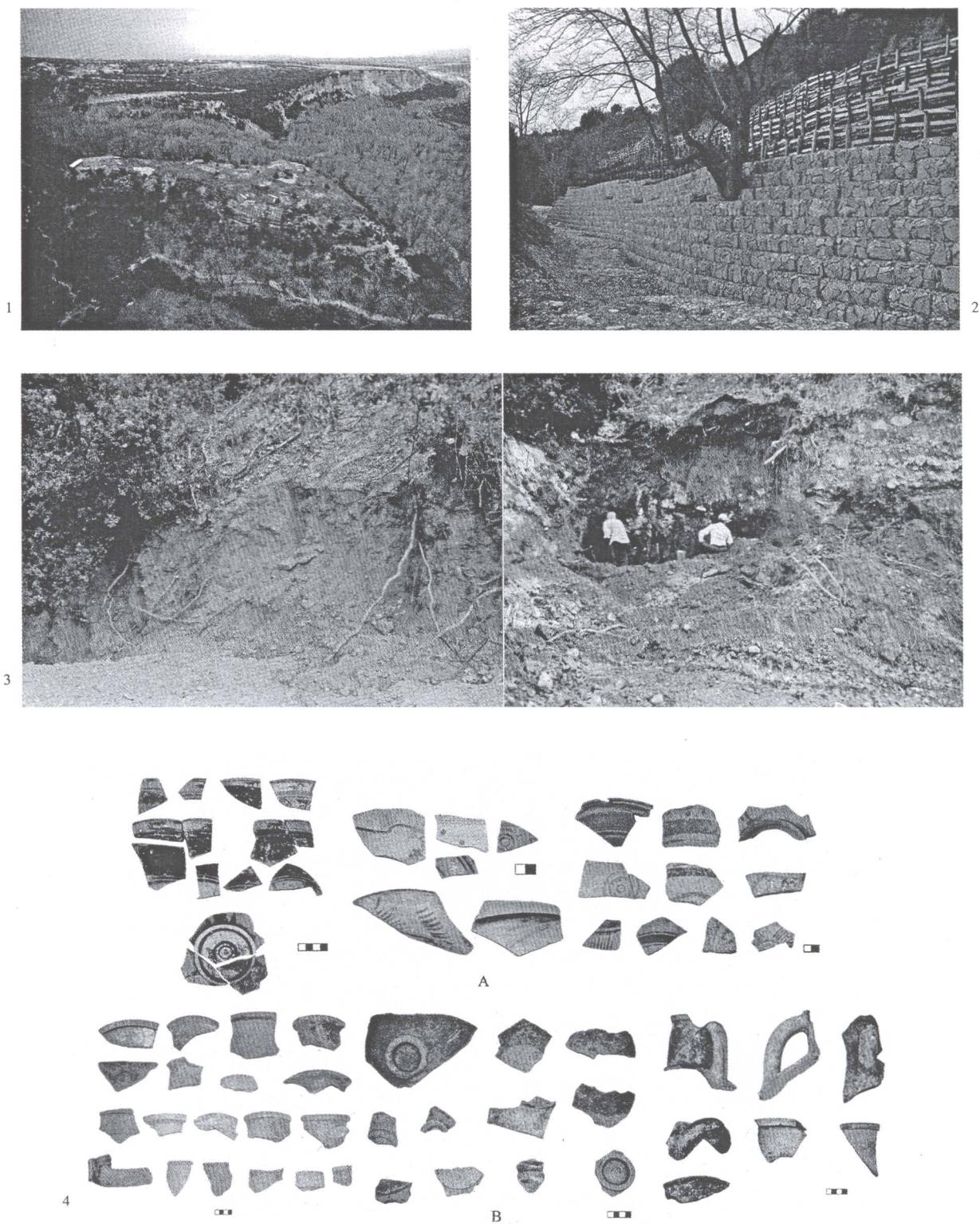
4. Για εξάλειπτρα και κοτύλες βλ. παρόμοια αγγεία στο Σίνδος Κατάλογος της έκθεσης (1985) αρ. καταλόγου 76, 77, 356, 403, 405 και 489 με ανάλογη βιβλιογραφία.

5. Παρόμοιο βλ. Corinth, vol. VII, part II, D. Amyx and P. Lawrence, Archaic Corinthian pottery and the Anaploga well (1975) πίν. 70 αρ. Απ48.

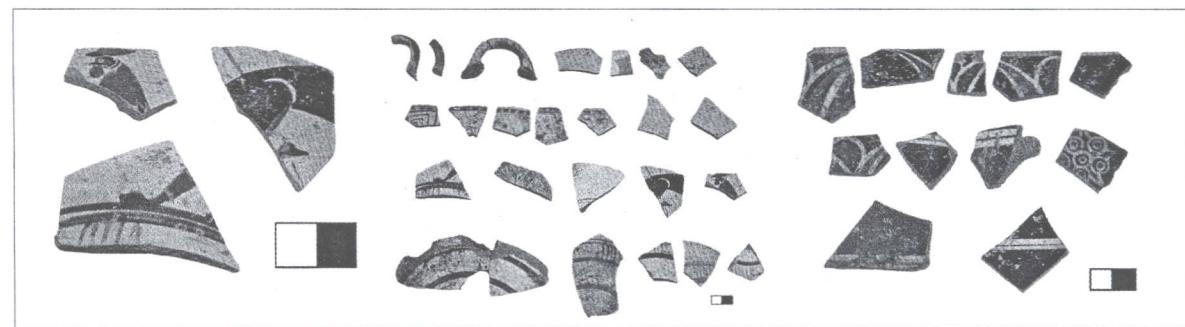
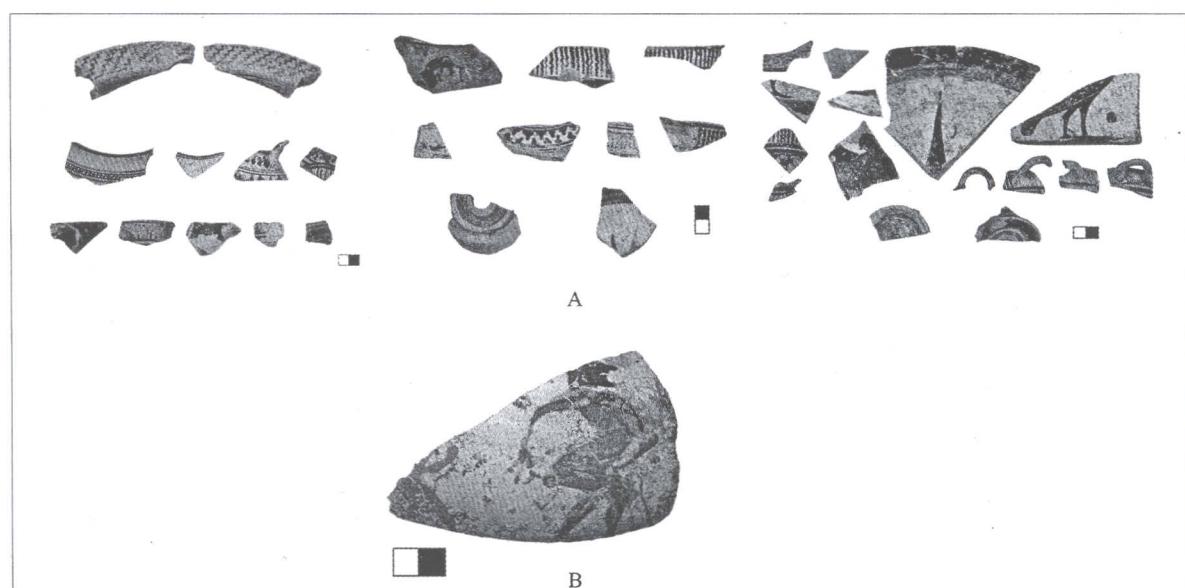
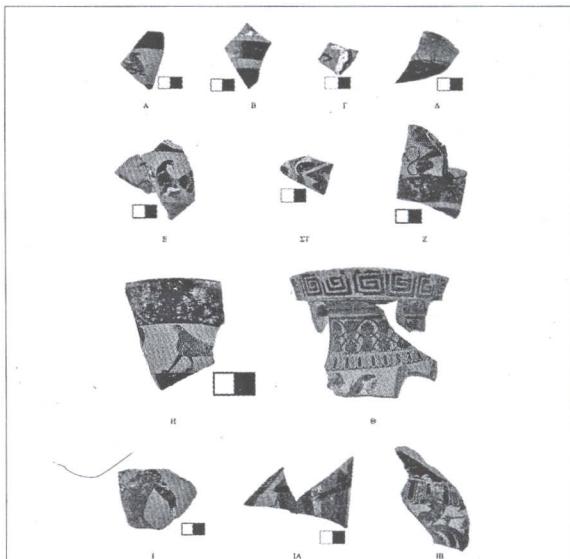
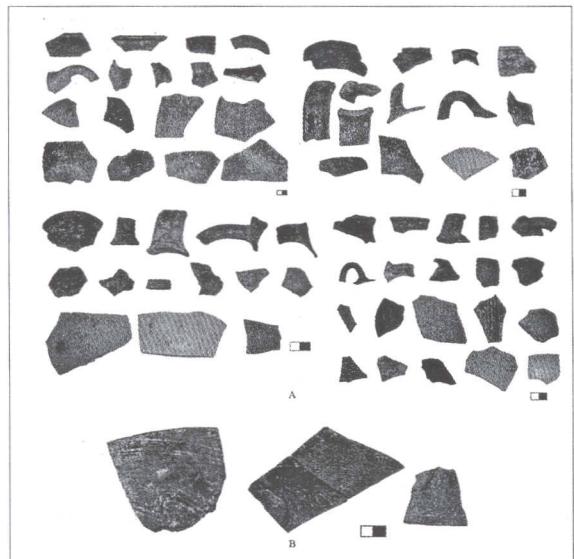
6. Για αττική κεραμική βλ. The Athenian Agora, vol. XXIII, M. Moore and M. Z. P. Philippides, Attic black-figured pottery (1986).

7. Για ταινιωτές μικρογραφικές κύλικες βλ. Σίνδος Κατάλογος της έκθεσης (1985) αρ. καταλόγου 87, 62-63 με ανάλογη βιβλιογραφία.

8. Για ανάλογα αγγεία βλ. E. Πουλάκη, Χία και Ανθεμούσια (2001). Για τη χιακή κεραμική βλ. A. Lemos, Archaic pottery of Chios (1991).

1. Η ακρόπολη των Λειβήθρων. 2. Ο Καβουρόλακκας με την ολοκλήρωση του έργου. 3. Οι λάκκοι-αποθέτες. 4. Γραπτή και αβαφής κεραμική.

5. Στιλβωμένη κεραμική. 6. Κορινθιακή κεραμική. 7. Αττική κεραμική. 8. Χιακή κεραμική.